

DR. A.F. TROOST

Morgen zal het Pasen zijn

Een rondgang om het waarom
van het lijden

Boekencentrum

DR. A.F. TROOST

MORGEN ZAL HET PASEN ZIJN

Een rondgang om het waarom
van het lijden

Vijfde druk

BOEKENCENTRUM - ZOETERMEER

www.uitgeverijboekencentrum.nl

Vijfde druk 2009

ISBN 978 90 239 1567 6

© 1993 Uitgeverij Boekencentrum, Zoetermeer

Ontwerp omslag: Anton Sinke, Nieuwerkerk a/d IJssel

Illustratie omslag: De drie vrouwen bij het graf
(Speyer Evangelistar, ± 1200)

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veeleelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voorzover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 artikel 17 Auteurswet, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 882, 1180 AW Amstelveen). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

1. Waar is de Vader?

Over de afwezigheid van een goede God

Morgen zal het Pasen zijn – en ik ben blij dat je juist vandaag met me mee wilt gaan, Job! Op deze Stille Zaterdag kan ik mij geen beter gezelschap wensen. Is het omdat je wist dat ik naar de begraafplaats wilde gaan? Nee, vaak ga ik er niet heen; soms kom ik in maanden niet bij dat kleine graf. Soms denk ik: Wat moet ik daar nu nog, wat kan een mens bij zo'n steen nog vinden? Maar in deze dagen, nu alles weer openbloeit en de vogels al vroeg fluiten, nu word ik meer dan anders herinnerd aan haar, aan haar guitige gezicht, aan haar vrolijke grappen. Twaalf jaar is het nu al weer geleden dat ze stierf, vijf jaar jong, na een half jaar kanker. Hanneke.

Dit gebouw, aan de rand van ons dorp? Dat is onze kerk, beste Job! Daar komen we samen, elke zondag, een lofzingerende gemeente. Daar roepen we tot God omhoog, daar schreien we ten hemel, daar klagen we steen en been voor het aangezicht van de Almachtige, daar weten we van kyrie en gloria, van klaagliederen en van lofpsalmen, van hoogten en van diepten. Je wilt de kerk zien? Dat kan, beste vriend, dat kan zeker. Ik heb de sleutel, ik ben hier pastor, herder van deze stal, ik ben hier kind aan huis. Ga maar mee, ik zal je de ramen laten zien, de ramen en de dooprol.

Hier boven de ingang zie je al direct het eerste raam. Nee, van buitenaf kun je niet goed zien wat het voorstelt. Kom maar mee, naar binnen, dan kun je het veel beter zien. Vogels en bloemen, zie je wel? En daar middenin, de Vader die de vogels voedt, staande tussen de leliën des velds. Het is alles een gelijke-

nis, een heenwijzing naar de woorden van Jezus in zijn bergrede: 'Ziet naar de vogelen des hemels: zij zaaien niet en maaien niet en brengen niet bijeen in schuren, en toch voedt uw hemelse Vader die; gaat gij ze niet verre te boven?'

Nu, is dat mooi of niet, Job? Maar kom nu eens verder, de hal door, de kerk in. En kijk eens, daar, hoog boven de kansel, daar zie je de pelgrims, op weg naar Jeruzalem. Psalm 84, ten voeten uit. De mus en de zwaluw, zie je ze zitten? Ze komen zomaar aangevlogen uit die oude psalm vandaan, weggevlogen uit het kerkzegel van onze gemeente in dit Veluws dorp. Ze doen je denken aan de woorden die we menigmaal zingen als we hier samen zijn:

Het heil dat uw altaar omgeeft
beschermt en koestert al wat leeft.
De mus, de zwaluw vindt een woning.
Haar jongen zijn in veiligheid.
Mij is een schuilplaats toebereid
in het paleis van U, mijn Koning.
Heil hen die toeven aan uw hof
en steeds zich wijden aan uw lof.

Prachtig, vind je niet? En die kleuren, vind je ze niet schitterend in het vroege licht van deze dag voor Pasen? Daar gaan ze, de pelgrims, op weg naar de berg waarop God zijn huis heeft gebouwd, op weg naar Jeruzalem, de stad van de vrede.

En daar, links in de hoek, daar zie je de dooprol. Daar staan de namen op van allen die in deze kerk zijn gedoopt, jong en oud. Maar niet alleen de namen van de kinderen die gezond en wel geboren en gedoopt werden. Oók de namen van die kinderen die maar een dag of wat leefden. Oók de namen van de kinderen die levenloos ter wereld kwamen. Zij horen er evengoed bij, ze zijn ons voorgegaan, ze zitten als kleine supporters op de hemelse tribune en ze sporen ons aan om door te gaan, ze vormen

een 'wolk van getuigen'. Nu ja, dat is mooi gezegd, maar het blijft hard, spijkerhard. Enfin, ik hoef jou niets te vertellen, Job. Jij weet er zelf alles van. Al je kinderen kwijtgeraakt, al je bezittingen, huis en have verloren – man, wat heb jij al niet moeten verduren! En begrijp jij nou, Job, begrijp jij nou waarom dat nodig is? Al die kinderen, zo klein, zo weerloos, zo veelbelovend ook... Telkens sta ik weer op die begraafplaats, bij zo'n groot graf voor zo'n klein, wit kistje. Een jaar of wat geleden stonden we er met twee kistjes tegelijk. Twee meisjes, een tweeling. Ik heb indertijd het huwelijk van hun ouders nog ingezegend. Trouw en rouw, wat liggen ze soms dicht bij elkaar. En waarom, Job, waarom? Maar jij weet het ook niet. Niet voor niets heet jij eigenlijk 'Ijjob'. 'Waar is de Vader?' betekent dat, volgens sommigen. Anderen houden het op 'de vechter' of 'de aangevochtene'. In elk geval: als er één is die door de woestijn van het leven getrokken is, dan jij wel! Niet voor niets wordt in het Nabije Oosten een kameel wel 'Abu Eyyub' genoemd: Vader Job. Dat heeft natuurlijk vooral met jouw geduld te maken; maar over dat geduld van jou, daar wil ik je straks nog wel iets over vragen, vadertje Job!

NIET TE RIJMEN

Weet je wat ik nu vooral maar niet rijmen kan? Ik kan die namen op de dooprol maar niet rijmen met het raam boven de ingang van de kerk. Waar is nu die voedende Vader, die zorgende zegen van de Almachtige? De bloemen bloeien en de vogels fluiten hun lied, maar wij staan keer op keer op de begraafplaats en leggen met pijn een nog lang niet opengebloeid bloemknopje in de aarde. En dan zwijg ik nog maar over de rouwdiensten die we hier hadden in de paar jaren die de kerk nu oud is. Ik denk aan twee jonge vrouwen uit onze gemeente, beiden een zegen voor de gemeente, in allerlei opzichten; plotse-ling stierven ze, de een nog tragischer dan de ander – de een

door een hersenbloeding, de ander door koolmonoxydevergiftiging. O God, waarom?

Nu, vooruit Job, we moeten verder; het is hier goed toeven, maar we hebben meer te doen vandaag. Je zou toch met me meegaan, naar de begraafplaats? Dan moeten we naar de andere kant van het dorp, naar het oosten. Wij leggen onze doden daar waar de zon opkomt, begrijp je wel, Job? Laten we er maar een soort rondgang van maken; we moesten via de noordkant het winkelcentrum maar rechts laten liggen en dan straks over de hei, ten zuiden van het dorp, weer op huis aan gaan. Laten we maar zoveel mogelijk langs de bebouwde kom gaan, daar lacht de lente nu het vrolijkst, daar breekt het voorjaar uit in geuren en kleuren. We moesten van het vele goede in Gods schepping maar dankbaar genieten, Job! Er is nog zoveel moois te beleven, dat mag een mens niet vergeten. Soms denk ik weleens: we weten te veel, we weten veel te veel. Ik bedoel: elke avond stroomt onze huiskamer en zodoende ook onze ziel boordevol wereldleed. Men heeft laatst eens vastgesteld dat een doordeweeks nummer van de *New York Times* meer informatie bevat dan iemand uit de zestiende eeuw in zijn hele leven kreeg te verwerken! Ik kan me voorstellen dat Toon Hermans zich geroepen voelde om een kleine waarschuwing te laten horen:

Het leven is geen lolletje,
er is een boel verdriet,
maar zo zwaar als wij het maken
is het leven meestal niet.

Dat is een waar woord, Job, dat is werkelijk een waarschuwing die elk melancholisch mens zich ter harte moet nemen. 'Zo zwaar als wij het maken is het leven meestal niet.' Meestal niet, nee. Maar soms wel. Soms zou je je leven wel willen inleveren, zoals je in een hotel een kamersleutel kunt inleveren bij de receptie. 'Niet meer nodig, ik vertrek, ik groet u!'

Een zekere rabbi Nachum zei eens: 'Als wij allemaal ons eigen lijden eens aan een spijker konden ophangen en het zou ons dan vervolgens vrij staan om dát lijden te kiezen dat ons het beste beviel, dan zou iedereen zijn eigen lijden weer oppakken, want al het andere lijden zou ons dan nóg erger toeschijnen...' Dat is aardig gezegd en er zit vast en zeker een kern van waarheid in, maar toch denk ik stilletjes dat menigeen zijn eigen lijdenspakje graag zou willen ruilen met dat van een ander!

DE WREDE SCHEPPING

Goed, daar gaan we dan, Job. Zie je die lammeren daarginds, dartelend in de wei? En zie je daar die magnolia en ginds die forsythia? Vandaag is de schepping een lust voor het oog, een tuin van God, een hof van Eden! Als je er maar oog voor hebt, dan zie je dat de schepping een permanente expositie van onze Schepper is! Hoewel, het is maar met welke ogen je kijkt... Als je eerlijk bent moet je bekennen dat er in diezelfde, prachtige schepping ook een heleboel gebeurt dat afschuwelijk is, afgrijselijk, ten hemel schreiend! Wist jij dat graafwespen bij hun eieren een rups of een kever of een spin levend begraven? Dat doen ze nadat ze die dieren eerst lam hebben gestoken door een paar zenuwknopen kapot te prikken. Begrijp me goed, Job, ze steken die beesten niet dood, want dan zou de kever of de rups natuurlijk gaan rotten en de jonge graafwesplarf moet beslist fris, levend vlees te eten krijgen! Bij sluipwespen gaat het overigens anders, maar niet minder afgrijselijk. Die leggen hun eieren het liefst direct in andere dieren. Maar dan alleen in wat grotere beesten, zodat de larf om zich te voeden niet tot aan hun vitale delen hoeft door te knagen. Het voedsel mag vooral niet bederven door een te snelle dood van het slachtoffer. Het slachtoffer moet levend en wel worden uitgevreten...

Je neemt het me toch niet kwalijk, Job, dat ik je nu op deze mooie, stille zaterdag met dit soort afschuwelijke verhalen las-

tig val? Jij hebt per slot van rekening zelf ook zoveel lijfelijke ellende meegemaakt dat je toch wel zult begrijpen wat ik nu bedoel. Toen jij op die mestvaalt zat, van top tot teen onder de zweren, toen zat je vast en zeker toch ook onder het ongedierte, Job? Het had niet veel gescheeld of je was zelf zo'n beetje weggeknagd en opgevreten...

De schepping een permanente expositie van onze Schepper? Maar wat is dat dan voor een Schepper? Iemand schreef: 'De mooiste vogel grijpt op zijn vlucht de mooiste vlinder; hij plukt er de vleugels vanaf en laat ze wegwaaien, en verslindt dan het tere lijfje dat voor zijn korte bestaan genoeg nam met wat nectar en weerloos het kleurig spel van zijn vleugels, een lichtstraal uit de handen van de Vader, aan de wereld wegschonk. Een sprinkhaan-vrouwtje heeft de kop van het mannetje verorberd en doet zich nu te goed aan het bovenlijf, terwijl zijn onderlijf haar bevrucht. Als je je blik van deze bestaande hel naar boven wendt tot de Vader der liefde – wie slaat dan niet de handen voor zijn gezicht?' Geen wonder dat de filosoof Schopenhauer zegt: 'Deze wereld is een strijdtoneel van gekwelde en beangstigende wezens die enkel daardoor bestaan, dat de een de ander verslindt, en daarom is ieder verslindend dier het levende graf van duizend andere en is zijn zelfbehoud een keten van gemartelde doden.'

Duidelijker dan de bioloog Midas Dekkers kan niemand het zeggen: 'Van alle planten en dieren die er geboren worden, sterft 99 procent binnen de kortste keren. Als je in je vogelkastje een nestje koolmeesjes hebt, denk je dat dat leuk is. Maar daar vergis je je in. Van de tien jonge vogeltjes die er dat voorjaar geboren worden, zijn er negen binnen een jaar gruwelijk aan hun eind gekomen. Opgegeten door de kat, gestorven aan een enge ziekte, uit het nest gedonderd. In wezen heb je door het ophangen van het nestje voornamelijk een hoop ellende in de wereld gebracht. En in het bos is het alleen nog maar erger. Angst. Van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat. Moord en doodslag, ziekten, opvreterij. Er wordt in de natuur duizend-

maal zoveel gestorven als er wordt geleefd. Dus al dat hoogdravende geklets over de natuur waar altijd de zon schijnt en de vogeltjes zingen, is onzin. We hebben een volslagen verknipte, kinderlijke kijk op de natuur.'

Van Multatuli komt het verhaal van de vader die zijn zoon vertelt over de voorzienigheid van God: 'Zie eens, mijn zoon, hoe wijs de Voorzienigheid alles gemaakt heeft. Die vogel legt zijn eieren in deszelfs nest. De jongen zullen uitkomen tegen de tijd dat er wormpjes en vliegjes zijn om dezelve te voeden. Dan zingen ze een loflied ter ere van den Schepper die Deszelfs schepsele overlaadt met weldaden...' En dan vraagt zoonlief: 'Maar zingen die wurmen dan mee, papa?'

Als je je dit alles realiseert, dan ga je vanzelf wel begrijpen waarom Aristoteles al beweerde: 'Niet goddelijk, maar demonisch is de natuur.' En dan versta je ook waarom Schopenhauer zei: 'Als God deze wereld geschapen heeft, dan zou ik deze God niet willen zijn; want de ellende van de wereld zou mijn hart uiteenrijten.' Je zou toch uit pure aversie de zin om verder te leven verliezen?! Orde in de schepping? Goddelijke ordening? 'Het alles overheersende kenmerk van de wereld is van alle eeuwigheid chaos!', zo zei Nietzsche. Chaos, wanorde, ver-wording – ziedaar in een paar woorden de schepping getypeerd. Moet ik nu werkelijk geloven dat achter al die wreedheid de hand van een goede God schuil gaat?

DE ZONDEVAL

Ja, stil maar, beste Job, ik weet het wel, ik heb ook van die vrienden zoals jij die had. Dat zijn beste mensen, ik zal er niets van zeggen, ik waardeer hun trouw en liefde voor de zaak van God op aarde, maar theologisch kan ik niet met hen uit de voeten. Echt niet. Ze komen direct aan met de zondeval. Ze staan al klaar met de complete dogmatiek en slaan je binnen de kort-

ste keren om de oren met allerhande artikelen en verwijsteksten. Ik bedoel al die 'Je-moet-maar-denken-theologen'. Ik hoor nu al wat ze tegen al mijn verhalen over een wrede schepping zullen inbrengen. Ze zullen – ik geef het je op een briefje, Job! –, ze zullen zeggen: 'Maar wacht eens even, jij! Jij praat nu over de schepping ná de zondeval! Je vergeet dat door de zonde van Adam en Eva de dood in de wereld is gekomen. Door onze ongehoorzaamheid hebben we de hele schepping meegesleurd en door ónze zonde is nu al die ellende ook in de natuur binnengekomen...'

Als ik dat hoor, dan zwijg ik eerst, heel eerbiedig. Ik zou het best willen geloven, want dan zou in één klap God zijn vrijgepleit als Schepper van hemel en aarde. Dan zou het immers allemaal ónze menselijke schuld zijn! Maar het probleem is: ik kán het allemaal niet zo geloven! Moet ik dan werkelijk voor waar houden dat al die beesten zich uitsluitend met gras en graan hebben gevoed?

Nu ja, vooruit, dat zou ik nog kunnen geloven, als ik heel erg mijn best deed. Ik zou bijvoorbeeld kunnen denken: straks, op die nieuwe aarde, zal er toch ook geen verscheurend dier meer zijn? Nu dan, dan moet het toch mogelijk zijn dat zelfs vleeseters ooit genoeg namen met gras?

Maar hoe dan ook, al die planten werden in het paradijs dan toch maar opgegeten! De dood was in elk geval aanwezig, ook al vóór de zondeval. Bladeren werden van de struiken, grassprietten uit de grond gerukt. En bovendien: niemand kan mij wijsmaken dat er op al die bladeren en grassprietten geen mugje of miertje te bespeuren was... En hoe konden Adam en Eva wandelen in de Hof zonder bij menige stap een kevertje of torretje onder de voet te lopen?

Ik denk echter dat je met al die teksten heel voorzichtig moet zijn en er geen biologisch verhaal van moet gaan maken. In dichtertelijke taal wordt ons gezegd, bezóngen, hoe heerlijk de nieuwe schepping zijn zal. Zeker. Maar of het nu eenmaal in

den beginne werkelijk al zo geweest is, dat is nog maar de vraag. Zeg zelf, Job, jij herinnert je toch nog wel het antwoord dat God je gaf in die storm? Jij weet toch hoe Hij je uitdaagde en je vroeg of jij misschien alles zo goed geschapen had? In die hele reeks van vragen vroeg Hij je ook:

Kunt gij een prooi jagen voor de leeuw
en de begeerte der jonge leeuwen vervullen,
wanneer zij wegduiken in hun holen,
in het struikgewas op de loer liggen?

Waarom zou God zulke vragen stellen als Hij zelf niet de roofdieren geschapen had? En waarom zou Hij zijn eerste antwoord afsluiten met de vraag:

Gaat op een bevel van jou de gier de lucht in,
om hoog daarboven zijn nest te bouwen,
zich in de rotsen te vestigen en er de nacht
door te brengen; op rotspunten heeft hij zijn nest.
Van daaruit speurt hij naar voedsel,
van ver af loeren zijn ogen rond;
zijn jongen slurpen bloed, en als er ergens
gesneuvelden liggen is hij present.

Ik wil maar zeggen: Hier lees je toch niet dat God zijn uiterste best doet om te voorkomen dat wij zouden denken dat Hij de Schepper van roofdieren is? Integendeel!

Maar vooruit, zelfs al zou ik dit helemaal niet goed zien en al zou werkelijk door de ongehoorzaamheid van Adam en Eva al deze ellende in de wereld zijn gekomen, dan nóg heb ik zo mijn vragen. In dat geval vraag ik me af of die straf die ons is opgelegd nu eigenlijk wel overeenkomt met de zonde die we gedaan hebben. Ja, ik weet wel, dat klinkt behoorlijk opstandig, misschien zelfs onbehoorlijk eigenwijs, maar ik waag het erop, ik doe het met jou aan mijn zijde, Job. Per slot van rekening heb ik uitgerekend van jou geleerd om niet alles voor zoete koek te

slikken wat vrome theologen je op de mouw willen spelden. Het zal allemaal wel heel goed en geestelijk zijn bedoeld, maar ik kan mijn hart er niet in mee krijgen. Ik zou in elk geval willen protesteren tegen de onrechtvaardigheid die er in zoveel ellende op aarde te vinden is. Waar hebben die dieren het toch aan te danken, dat ze zo uitgekleet en opgevreten worden? Aan ónze zonden? Aan dat wat wij ménsen verkeerd hebben gedaan? Maar moet ik dan werkelijk geloven dat de rechtvaardige Schepper de dieren straft om wat wij mensen verkeerd hebben gedaan? Ik heb er moeite mee dat te geloven. En zeg dan niet al te rap dat het maar tijdelijk is en in de eeuwigheid allemaal wel weer terecht zal komen, want dan zeg ik het H.S. Versnel na: 'Vooralsnog heeft het mij te veel weg van een door een ongediplomeerd architect gebouwd huis dat weliswaar leuk oogt, maar overigens kiert, lekt en verzakt, doch waarvan de make-laar mededeelt dat het op den duur allemaal vanzelf overgaat.'

Hoe je het ook keert of wendt, uiteindelijk kom je altijd weer uit bij die laatste, alles overheersende vraag: Waarom heeft de Architect niet direct al gezorgd voor een betere constructie? Hij had toch kunnen weten dat dit plan niet aan de verwachtingen zou beantwoorden? En, hoe dan ook, ik blijf het onbegrijpelijk vinden dat om onze ongehoorzaamheid er zulke loodzware straffen opgelegd zouden moeten worden. Dan vraag ik me af: Kon het niet ietsje minder? Als ik mijn kind moet straffen omdat het gestolen heeft of mij heeft beledigd, spuit ik het toch ook niet vol met kankercellen? Stel je voor dat ik als vader een ondeugend kind zou straffen door het zo hard te slaan dat het blind werd! Ik zou voor het gerecht gedaagd worden!

HOE KAN GOD HET TOELATEN?

Je moet me niet kwalijk nemen, Job, maar ik ben vandaag wel een beetje in de contramine. Ook een christenmens heeft zo van die dagen waarop de dingen maar niet op hun plaats willen val-

len. Elke keer lever ik toch weer een gevecht met de vraag waarom God zoveel ellende toelaat in de wereld. En hoe vaak is er dan geen sprake van onrecht dat nota bene in Gods naam wordt gedaan? Neem nu Filips II. Die presteerde het om uit pure dankbaarheid aan God voor zijn behouden thuiskomst na een zeereis in 1559 een groot aantal 'ketters' te laten verbranden! Dat is toch letterlijk God-geklaagd!

Ik kan mij zo goed voorstellen dat je door allerhande onmenselijke toestanden het geloof in God verliest. Neem nu die zoon van een predikant, die door de hel van Stalingrad ging. In een laatste brief aan zijn vader schreef hij: 'Wie in Stalingrad vraagt of God bestaat, moet dit ontkennen... U bent zielzorger, vader, en men zegt in een afscheidsbrief alleen wat waar is of wat men denkt dat waar zou kunnen zijn. Ik heb God gezocht in elke steeg, in elk verwoest huis, op elke hoek, bij elke kamerad, wanneer ik op mijn brits lag, wanneer ik naar de hemel keek. God liet zich niet zien als mijn hart naar hem schreeuwde. De huizen waren verwoest, mijn kameraden net zo dapper en laf als ik, op aarde was honger en moord, uit de hemel kwamen bommen en vuur, alleen God was er niet. Nee, vader, er is geen God... En als er wel een God is, dan is hij alleen bij jullie, in de gezangbundels en de gebeden, in de vrome uitspraken van priesters en pastors, in het luiden van de klokken en in de geur van de wierook, maar niet in Stalingrad.'

Je vindt me toch niet te somber, Job? Misschien moet ik je met al deze verhalen niet lastig vallen. Jij hebt al zoveel moeten doorstaan. Misschien belast ik je nu met leed dat niet voor jou is bestemd. Vergeef me het dan, alsjeblieft! Maar zolang je niets zegt en geduldig naar mijn klaagliederen luistert, zal ik maar doorgaan en je vertellen wat me hoog zit. Je zult het toch zeker wel met me eens zijn dat het leed in de wereld in elk geval zo verschrikkelijk slecht is verdeeld. Misschien ken je het boek dat Arthur van Schendel schreef, *De grauwe vogels*. Dat boek gaat over een tuinder, Kasper Valk en over zijn vrouw Heiltje.

Maar als je dat boek goed leest, dan gaat het eigenlijk over jou, Job! Dat kun je vooral gewaar worden aan de drie vrienden die in dat boek bij Kasper Valk over de vloer komen: Blok, Krien en Hazelaar. Als de dochter van Kasper en Heiltje gestorven is, dan zegt Heiltje tegen die vrome Blok: 'Alles wat tot vertroosting gezegd kan worden heb ik al vernomen en toch blijft er nog een raadsel. Wij worden uitgekleet, wij komen in de kou te staan, en alles zal wel zijn reden hebben. Maar soms denk ik dat het een kinderachtig gezegde is, dat na de regen de zonneschijn komt. En ik vraag mij af hoelang de mens beproefd moet worden eer hij de kroon des levens ontvangt. En hoeveel een christen lijden moet. Is daar geen maat voor?'

Kijk, dat bedoel ik nu precies, Job! Is daar geen maat voor? Ik weet wel, je kunt natuurlijk beweren dat die maat in elk geval een mensenleven is. Langer dan tachtig, negentig jaar ellende heeft niemand. En als je daarbij dan ook nog bedenkt dat een mensenleven maar een fractie van een seconde op de eeuwigheid is, nu ja, dan zou die gedachte je natuurlijk wel een beetje kunnen vertroosten. Maar ik blijf zitten met de vraag waarom al dat lijden zo onredelijk verdeeld is. Waarom moest jij nu al je kinderen verliezen terwijl een ander in een lang en gelukkig leven hooguit zijn ouders en een achternicht begraven moet? Toen diezelfde Kasper, over wie ik je zojuist vertelde, ook nog zijn vrouw Heiltje verloor, toen zei hij 'dat nooit een mens zal begrijpen waarom in de wereld de dingen lopen zoals ze doen. Waarom voor de een het leven een lachspel is, voor de ander een tranenspel, waarom de een alle dagen zit waar gelachen, de ander waar gehuild wordt. Mogen jullie het weten, mij blijft het verborgen waarom bij mij in huis altijd de slagen vielen. Daar zal ik ook niet naar vragen, het is toch niets dan tasten langs wanden zonder deur of venster. Aan mij is het alleen om te werken, niet om te spreken of naar raadsels te zoeken!'

Of zouden wij ons erop verkijken, Job? Zou werkelijk achter elk huisje een kruisje te vinden zijn? Als pastor kan ik daar een

beetje over meepraten, dat zul je wel van me willen geloven. Nu, ik kan het beamen, Job, ik kan het volledig beamen! Ik zou je hier in deze frisse nieuwbouwwijk heel wat keurige gevels kunnen aanwijzen waarachter mensen wonen van wie niemand zou zeggen dat ze zoveel leed te verduren hebben. Hoe zei Jacob Israël de Haan dat ook alweer?

Die na mij komen, lezen mijn kwatrijnen,
Zij zullen sidderen, als zij verstaan
met welk een marteling van hartepijnen
ik zingend door het Leven ben gegaan.

Nee, je hoeft me wat dat betreft niets te vertellen, ik weet er alles van. Je denkt toch niet dat je als pastor in een gemeente alleen je handen vol hebt aan die paar mensen die in het kerkblad staan vermeld onder de rubriek 'Zieken'? Die paar gemeentelieden die in het ziekenhuis zijn opgenomen, ach, die kan ik in een halve dag wel opzoeken; maar al die andere broeders en zusters, Job, al die ogenschijnlijk gezonde, vrolijke vrienden op nummer zoveel van de Zus-en-zo-sstraat, die zeggen niet na een week of twee, drie: Ziezo, dat hebben we ook weer gehad! Het chronische leed, het psychische leed, dát maakt het leven meestal zo zwaar, zo tergend zwaar. En ik blijf erbij, Job, ik blijf volhouden: dat leed is niet eerlijk verdeeld, dat is absoluut niet eerlijk verdeeld over alle mensen die op deze aardbol rondlopen! En dan vraag ik me af, samen met duizenden, miljoenen andere mensen: Hoe kan God dit toelaten?

HIJ HEEFT ER ZICHZELF MEE

Weet je wat ik nu nog het minst van alles begrijp, beste Job? Dit: dat God ook zo af en toe zijn eigen ruiten ingooit. Ik zou me nog kunnen voorstellen dat Hij min of meer willekeurig straffen uitdeelt aan goddelozen, zoals een meester in een schoolklas, uitbarstend in woede, een stel raddraaiers straf-

werk geeft en daarbij niet al te nauwkeurig onderscheid maakt tussen degenen die zwaar en degenen die licht gezondigd hebben. Maar wat zeg je van een onderwijzer die een kind straft dat net voor hem een boodschap doet? Wat zeg je van een directeur die zijn werknemer vermoordt juist op het moment waarop die voor hem zijn auto wast? Die gedachte is toch niet te verwerken, Job?

Neem nu twee berichten, die ik alweer jaren geleden in de krant onder ogen kreeg. 'Een dominee van de Pinkstergemeente in Finland is zondagavond geëlektrokuteerd bij het toedienen van de doop aan een elfjarig kind. Overeenkomstig de gebruiken van zijn kerk bevond de 62-jarige dominee Kaarlo Toivio zich tot aan zijn middel in gewijd water. Op het moment dat iemand hem een microfoon overhandigde om de zegen uit te spreken, deed zich kortsluiting voor. Het ongeluk vond plaats voor de ogen van tweehonderd gelovigen.'

En dan nog een ander bericht, uit Johannesburg. 'In Zuid-Afrika is een baptistendominee verdrongen, toen hij vier gelovigen wilde dopen in de Silverparkrivier. Een collega, ds. Nelson Manamela, zag het gebeuren en dook nog tweemaal om ds. James Gaxele (43) te redden, maar zonder succes. "Bij het begin van de doopplechtigheid ging Gaxele het water in en begon zijn gebed. Hij zei: Heer, ik kom om deze mensen te dopen in de naam van de Vader, de Zoon en de Heilige Geest, en toen hij de Heilige Geest zei, zonk hij weg in de modder", aldus het getuigenis van ds. Manamela. "Ik dacht dat hij nog aan het bidden was, tot ik beseftte dat hij bezig was te verdrinken".'

Dat zijn toch afschuwelijke dingen, Job! En kun jij je voorstellen dat ik dít soort dingen al helemaal niet begrijpen kan? Ik weet wel: je hebt van die mensen die dan ogenblikkelijk een verklaring hebben en je vertellen dat het blijkbaar iemands tijd geweest is – maar ik koop voor dat soort verklaringen niets, Job. Helemaal niets. Als mensen dat zeggen moet ik altijd denken aan het verhaal over twee moslims die met elkaar spraken over

de gevaren van het reizen. 'In een vliegtuig reis je best veilig', zei de een. 'Waarom zou je bang zijn? Als je uur gekomen is, kan Allah je toch wel vinden, of je nu op land, ter zee of in de lucht reist.' 'Ja, dat is wel zo', zei de ander, 'maar ik denk in dat geval altijd aan de piloot. Stel je voor, ik zit in het vliegtuig en Allah vindt dat de tijd van de piloot gekomen is...'

Begrijp je me, Job? Dat zijn toch verklaringen waar je geen kant mee op kunt? Ik tenminste niet. Moet ik dan echt geloven dat die Boeing 747 die in oktober 1992 neerstortte op de Bijlmerflats in Amsterdam bij God op de lijst stond in verband met het feit dat de tijd van de piloot gekomen was? In dat geval houdt God er een vreemde boekhouding op na! Of moet ik het anders zien en juist waarderen dat God niet alleen lieden op het oog heeft die van Hem niets willen weten, maar ook zijn 'eigen mensen': een vliegtuig van Israël op flats met (voor een deel) zeer gelovige mensen uit Suriname en de Antillen? En moet ik dan toch maar geloven dat God dit soort dingen werkelijk tevoren 'regelt' en bovendien nog voortekenen zendt in een laatste poging om mensen van hun plannen af te brengen? Iets dergelijks las ik over de dood van Anat Salomon. Zij zat in het vrachtvliegtuig dat in de Bijlmer neerstortte. Ze zou de dag erna 24 zijn geworden. Voor Jom Kippoer zou ze thuis zijn. Ze zou trouwen, binnenkort. Ze had grote kartonnen dozen met een ander vliegtuig al een dag eerder naar Tel Aviv verstuurd. In een van die dozen zat haar trouwjurk. Toen ze naar huis belde om te zeggen dat ze zelf de volgende dag zou komen, ried haar vader haar aan de vlucht te annuleren. Hij had een maand tevoren gedroomd dat hij op haar graf lag te huilen...

Moet ik dat allemaal geloven, Job? Moet ik me God voorstellen als een Groot Organisator van Ongelukken? Moet ik vertrouwen hebben in Iemand die zo zijn eigen glazen ingooit en zijn eigen mensen behandelt zoals een smid zijn ijzer?

En nu kom ik bij wat me nog het meest van alles hoog zit, Job. De kinderen! Ik bedoel dit: áls God nu al zich geroepen voelt om zijn mensen op aarde van tijd tot tijd te straffen vanwege hun ongehoorzaamheid, waarom laat Hij dan zo vaak die straf neerkomen op de hoofden van volstrekt onschuldige kinderen? Dat is toch niet eerlijk, niet rechtvaardig? Het gaat je toch door merg en been, wanneer je moet aanzien hoe een kind lijden moet en verdrinkt in een zee van onbegrepen verdriet? Neem nu de brief die de veertienjarige joodse Chaim aan zijn ouders schreef, nadat hij was opgepakt bij een razzia:

‘Lieve ouders,

Wanneer de hemel van papier en alle mensen inkt zouden zijn, dan zou ik mijn leed en alles, wat ik om mij heen zie, niet kunnen beschrijven. Het kamp ligt op een open plek in het bos. ’s Morgens vroeg drijft men ons het bos in om te werken. Mijn voeten bloeden, omdat ze mijn schoenen weggenomen hebben. De hele dag werken wij, bijna zonder te eten, en ’s nachts slapen wij op de grond (ook de jassen hebben ze weggenomen). Iedere nacht komen dronken soldaten en slaan ons met stokken. Mijn lichaam is zwart van de bloeduitstortingen, als een stuk verkoold hout. Soms werpen ze ons een paar rauwe wortelen of bieten toe, en het is een schande: ze ranselen elkaar hier af om een stukje of een blaadje te pakken. Eergisteren zijn twee jongens uitgebrosen, toen hebben ze ons in een rij gezet, en iedere vijfde in de rij werd neergeschoten. Ik was niet de vijfde, maar ik weet, dat ik hier niet levend vandaan kom. Ik zeg allen vaarwel, lieve mamma, lieve pappa, lieve broers en zusters, en ik huil...’

Kun jij je niet voorstellen dat er mensen zijn die door zulke ervaringen elk geloof in een goede God verliezen, Job? Nu ja, jij

hebt zelf toch ook op het randje van dat ravijn gestaan? Ja, toen al die ellende nog maar net over je was uitgestort, toen heb je gezegd: 'De Heer heeft gegeven, de Heer heeft genomen, de naam des Heren zij geloofd!' – maar dat zei je na verloop van tijd ook niet meer! Toen vervloekte je de dag waarop je werd geboren! Jij kon toch ook niet geloven dat God al die ellende had georganiseerd om jou nu maar eens flink de les te lezen? Jij hebt het geloof niet overboord gezet, Job, maar je zult je toch wel kunnen voorstellen dat er mensen zijn die zich geheel kunnen vinden in het slot van het boek van Marnix Gijsen, *Klaaglied om Agnes*: 'Dat zij sterven moest, stond, zo beweerden de gelovigen, geschreven in de sterren, dat kaartsysteem van de Heer. Ik vroeg mij af waarom in de sterren niet geschreven stond, dat een jong meisje een vrouw en een moeder moest worden. De brave, eenvoudige priester van Agnes' parochie, die ik bij haar moeder aantrof toen ik met Carla in onze stad weerkeerde, zei me dat God in zijn hemel maagden nodig heeft om voor Zijn troon eeuwig, eeuwig Zijn lof te verkondigen. Ik heb geweigerd de Heer te zien als een ijdele dwingeland en, het hart bitter als alsem, ben ik godslasterend het leven ingegaan, omwille van Agnes...'

DE KINDEREN

Je moet het me maar niet kwalijk nemen, Job, dat ik je al deze uitspraken onder de aandacht breng. Ik word er zelf ook niet echt vrolijk van, dat zul je begrijpen. Maar het moet, het moet allemaal maar gewoon eens een keer gezegd worden en bij jou kan ik tenminste mijn hart uitstorten zonder dat ik tevoren al weet wat ik te horen krijg aan vrome tegenargumenten. Die schrijver die jouw verhaal heeft gedicht, die heeft het in elk geval goed begrepen: wat een mens allemaal door zich heen voelt gaan wanneer hij met dit soort afschuwelijke dingen te maken krijgt. Felix Timmermans wist het ook. In zijn *Boerenpsalm* schrijft hij over Wortel die zijn kind begraaft. 'Ik ben meege-

gaan. Als ik het onder de grond zag stoppen, vloekte en schreeuwde ik. De grafmaker trok zo'n triest gezicht dat ik den vent twintig centen gaf. Maar hij zei: "Zijt blij, Wortel, 't is een engeltje in den hemel!" Toen gaf ik dien vent een klets dat hij ronddraaide.'

Het zal je toch gezegd worden, Job: dat je maar blij moet zijn, omdat je kind een engeltje is geworden! Het zal wel goedbedoeld zijn, maar het is toch gewoon vloeken, het is toch godslasterlijke taal, om zoiets op zo'n moment te zeggen! Dan begrijp je al helemaal niet wat er in een mens omgaat. 'Een kind verdrongen in een poldersloot is een Verdun voor een boerenfamilie' (H. Jonker). Enfin, jij weet wat het is, Job; jij hebt het aan den lijve ervaren, jij hebt het aan je ziel voelen vreten: dat afschuwelijke heimwee, dat schrijnende verlangen naar een kind dat er niet meer is. 'Ik heb ondervonden dat er een gruwel is groter dan de dood: het leven met een knagend gemis' (M. Gijsen). Zulke dingen kun je toch niet zomaar even 'verwerken'?

De grote Russische schrijver Dostojewski heeft dat alles ook geweten en aangrijpend verwoord in zijn roman *De gebroeders Karamazow*. Iwan spreekt tot zijn broer Aljosja: 'Luister: als iedereen moet lijden om op die manier de eeuwige zaligheid te verdienen, dan mag ik toch nog wel de vraag stellen, waarom dat ook voor de kinderen geldt. Het is volmaakt onbegrijpelijk waarom die ook moeten lijden en waarom zij door hun leed de zaligheid moeten verdienen. Waarom moeten zij ook als mest dienen voor de komende harmonie van God mag weten wie?' En verder: 'Als het lijden van de kinderen de noodzakelijke aanvulling vormt van het totaal aan leed dat nodig is om de waarheid te bereiken, dan verklaar ik van tevoren dat die hele waarheid zo'n prijs niet waard is. Ik wil niet dat een moeder de beul omhelst, die haar zoontje door zijn honden heeft laten verscheuren! Zij moet het niet wagen hem te vergeven! Als zij wil, kan zij hem het mateloze leed vergeven dat hij haar moederhart heeft aangedaan; maar zij heeft niet het recht over het lijden

van haar verscheurd kind heen te stappen, zij mag die beul niet vergeven ook al zou het kind het zelf wel doen! Maar als dat dan zo is, als zij niet het recht hebben om te vergeven, waar blijft dan de harmonie? Is er in de wereld wel één wezen dat daartoe het recht heeft? Ik wil de harmonie niet en het is uit liefde voor de mensheid, dat ik dat niet wil. Ik houd liever de zijde van het ongewroken leed. Ik blijf liever bij mijn ongewroken leed en onblusbare verontwaardiging, al zou ik ook geen gelijk hebben. Die harmonie is te duur, dat entree kan onze portemonnaie niet dragen. En daarom haast ik me mijn toegangskaartje terug te geven. Als fatsoenlijk mens ben ik verplicht dat zo gauw mogelijk te doen. Dat doe ik dan ook. Begrijp me goed, Aljosja, het is niet zo dat ik God niet aanvaard, ik geef Hem alleen mijn kaartje onder beleefde dank terug.'

Die gedachte, Job, de gedachte aan de onschuld van de kinderen, die bedoelde ook de dichter Michael Wiggleworth in 1662 in zijn gedicht *The Day of Doom*. Denkend aan Adam liet hij de kinderen die bij hun geboorte al stierven zeggen: 'Not we, but he / ate of the tree.' En gelijk hadden ze! Niet zij, maar Adam at van de verboden vrucht! Geen wonder dat Camus zei: 'Ik zal me er tot de dood toe tegen verzetten een Schepping lief te hebben waarin kinderen gemarteld worden.'

DE VERLOKKING VAN HET ATHEÏSME

Wat er, dit alles overziende, overblijft? Nu, daar hebben we nog een hele rondgang voor nodig, Job, om daar over door te praten. Maar voorlopig zou je haast zeggen: het atheïsme, dat is het enige dat overblijft! God vaarwel te zeggen, het geloof overboord te zetten, dat is wat een weldenkend mens te doen staat. Je hebt toch eigenlijk geen andere keus? Hoe kun je blijven volhouden dat er een goede God is die in liefde voor al zijn schepselen zorgt, een Vader die zijn kinderen voedt? Kijk naar de vogelen des hemels! Let op de leliën des velds! Zorgt God

werkelijk voor zijn schepping zoals een goede Vader voor zijn kinderen zorgt? Blijf dat maar eens geloven, wanneer je al deze verhalen op een rij zet. Een kind heeft het soms al door:

‘Pappa!’

‘Ja, m’n kind, wat is er?’

‘Pappa, is God echt liefde?’

‘Jazeker! Hij heeft je toch nog laatst van de mazelen genezen?’

‘Jamaar, pappa, Hij had me toch zelf eerst die mazelen laten krijgen...?’

W.F. Hermans zegt in *Nooit meer slapen* over God: ‘Rustig laat hij de ene generatie afschuwelijk aan zijn einde komen door besmettelijke ziekten, waar de volgende generatie een geneesmiddel tegen vindt. Ether bestond al driehonderd jaar, voor iemand de narcose ontdekte. Had God vergeten in de Bijbel te openbaren.’

De schrijver Tim Krabbé zegt in een interview: ‘Ik voel me niet verantwoordelijk voor wat er om me heen gebeurt, absoluut niet. Ik heb daar geen schuldgevoel over. Ik heb geen enkel schuldgevoel over wat er in de wereld aan ellende plaats grijpt, dan moet je bij God zijn, denk ik. Laat hem maar een schuldgevoel hebben, als hij bestaat, want hij bestiert toch alles?’

Weet je waar je zo uiteindelijk terechtkomt, Job? Nee, ik vertel je niets nieuws, want jij hebt zelf ook op het punt gestaan om zo over God te denken en te spreken... Ik bedoel: als je zo door redeneert is het nog maar een kleine stap om God aansprakelijk te stellen en om Hem voor het gerecht te dagen! Dan spreek je over God zoals Louis Paul Boon dat doet in zijn boek *Memoires van de heer Daegeman*: ‘Ik geloof niet in een God, ik geloof in niets. Ik geloof alleen maar in datgene wat ik zelf heb meegeemaakt en dat alles was slecht, dóórslecht. Als er een God bestaat, dan is hij verantwoordelijk voor al dit slechte, voor al

dit boosaardige. Dan is hij zelf boosaardig en heb ik met hem niets te maken.'

Het atheïsme – dat is wat overblijft, Job, als je niets anders meer hebt dan déze verhalen. En reken erop dat het lokt, dat geloof in een leeg heelal! Reken erop dat het aantrekkelijk is, voor een oude én voor een nieuwe, opgroeiende generatie: te geloven dat niets en niemand je de weg kan wijzen en je de les kan lezen, zonder God door de wereld te gaan, vrij om zelf je leven in te vullen, niet gebonden door al die onzinnige dogma's van zichzelf en elkaar tegensprekende theologen! Zeker, voorlopig zal er nog religie genoeg zijn, dat houd je niet tegen. 'God is dood; maar er zullen misschien nog eeuwen lang hollen zijn waar men ons zijn schaduw laat zien; en wij – wij moeten ook nog zijn schaduw overwinnen', zei Nietzsche. Maar uiteindelijk zal er toch niemand meer over zijn die al die bijbelse fabeltjes geloven kan? Een goede God – wie kan daar nu nog aan vasthouden?

Rudolf Bierman zat in een concentratiekamp. Hij vertelt: 'Natzweiler was een gruwelijk kamp. Natzweiler was een gespecialiseerd kamp, er werden experimenten met mensen uitgevoerd, Zyklon-B, het gas waarmee miljoenen joden zijn vermoord, is in Natzweiler getest. De bewakers van het kamp waren sadisten: tijdens kerstmis 1943 hadden de Duitsers een grote kerstboom neergezet. We moesten allemaal op appel komen. Onder het zingen van kerstliederen hingen de bewakers mensen op in die kerstboom. Toen heb ik ook mijn geloof verloren. Ik ben christelijk opgevoed, maar in een God die dit alles toeliet, kon ik niet meer geloven.'

GOD ALMACHTIG EN GOED TEGELIJK?

Er is in deze moderne tijd niets nieuws onder de zon. Denk maar niet, Job, dat wij in onze tijd al die oeroude vragen waar

jij al tegenop liep, overwonnen hebben. Ze gaan blijkbaar met ons mee, de eeuwen door. De Griekse wijsgeer Epicurus (341-270 voor Christus!) kwam al met de volgende vraagstelling: 'Of God wil het kwaad wegnemen en is er niet toe in staat, of hij is ertoe in staat, maar hij wil het niet. Het is ook mogelijk, dat hij het noch wil, noch ertoe in staat is of zowel wil als ook ertoe in staat is. Als hij het wil, maar het niet kan, dan is hij niet almachtig en dat past niet bij God. Als hij ertoe in staat is, maar het niet wil, dan is hij afgunstig, en dat is even vreemd aan God. Als hij het niet wil, noch ertoe in staat is, is hij zowel afgunstig als niet almachtig en dus geen God. Als hij het wil en ertoe in staat is (en dat alleen past God) wat is dan de oorsprong van het kwaad, en waarom zorgt hij er niet voor dat het verdwijnt?'

Je zou toch eigenlijk tot de conclusie moeten komen: Omdat er kwaad bestaat, is God óf almachtig en kwaad, óf zwak en goed, óf zwak en kwaad, maar nooit almachtig en goed.

Kijk, Job, dat is nu precies de vraag die mij bezighoudt: Wat is de oorsprong van het kwaad? En waarom zorgt God er niet voor dat het verdwijnt? Of zou je kunnen blijven geloven in God zonder een antwoord op die vragen te krijgen? Is het de moeite waard om je aan Hem toe te vertrouwen terwijl je wat die laatste vragen betreft in het duister blijft rondtasten? Wat vind jij, Job, kan dat? Ja, jij hebt dat geleerd! In alle ellende heb jij daar een weg in gevonden. Maar hoe heb je dat voor elkaar gekregen, Job? En hoe krijgen wij, in deze tijd, zo barstensvol twijfel en ongeloof, dat voor elkaar? Ik ben blij dat je met me mee wilt, op deze Stille Zaterdag. Nee, ik ben nog lang niet uitgevraagd en uitgeklaagd; daar heb ik nog wel een paar hoofdstukken voor nodig. Nu ja, als je het vervelend of gevaarlijk vindt worden, dan ga je hier maar dit pad tussen de weiden door, om naar de vogelen des hemels te kijken en naar de bloemen in het veld. Ze zijn er te kust en te keur, Job, op deze voorjaarsdag. Kijk daar die zwaluwen eens langs de hemel buitelen! En zie ginds eens die narcissen en die tulpen! Prachtig, toch!

Job, wat ben ik toch eigenlijk een armoedzaaier, om met zulke zwaarwichtige vragen op deze dag voor Pasen jou en mezelf lastig te vallen! Ik bewonder je geduld! Ze hadden groot gelijk om die kameel naar jou te vernoemen...

Dit boek is het verslag van een reis, een rondweg, een ommegang rond de vraag naar het waarom van lijden en pijn, ziekte en zonde, nood en dood. Geschreven in de originele en aansprekende stijl die de auteur eigen is.

Het gaat om een zoektocht naar antwoorden. Een antwoord blijkt er niet te zijn, maar wel een 'hand-woord'. En ook een 'anti-woord'.

Samen met de aartslijder Job zoekt de auteur naar een woord waarmee mensen verder kunnen in dagen van verdriet.

Dr. A.F. Troost (1948) werkte o.a. in jeugdwerk en pastoraat en diende als hervormd predikant de gemeenten van Doeveren, Asperen, Ermelo en Zunderdorp. Na zeven jaar gewerkt te hebben in het hartje van Amsterdam woont hij thans in de vestingstad Heusden aan de Maas. Dr. Troost publiceerde tal van liedteksten en enkele dagboeken.

